

NORDA

Pismiono Kaszëbsczi Zemi

Nr 50 (87) ROK II

PUCK - RĘMIÓ - WEJROWÓ

18 gòdnik 1996

**Na latosé Gòdë żeczë skłòdóm taczé
bë najim Kaszëbóm Jezësk błogòsławic racził,
żebë w kòzdi chëczë szczescé zamieszkało,
a w kòzdim lëdzczim sercu dobro dozdrzeniało.**

**Niech biòti òpłatk wilijny wieczerzé
òdemknie do kòzdegò serca dwiërzë,
bë kòzdi człowiek miòł ùbëtk ë mir
ë kòzdemù bël zwënëgą wilijnégò czasu tur.**

Te żeczë dostòł jem òd Stanisława Bartelika z Kielc, chtëren tam służy lëdzóm ë nauce pòlsczi, a rodã je z òkòlégò Sëlëczëna. Są tak snòzé, że wòrt nima pòdzëlëc sã z wszëtczima czëtińcama pismiona. Żebë chòc dzëlëk z nich chcòł sã spelnic.

ep.

Wnet nie je do wiarë, jak chùtkò zlecòł ten rok. Kò më le dëcht co swiätowelë łoni w swòjich familiach te nòpiäkniészë ze swiät, a terò zòs są òne nadeszlë. Pròwdac kòzdi dlugò żdaje na nie. Kò to je dlò niechtërnëch, nòlepszò - a czasã jedinò - leżnosc, żebë kask dlëżi pòbëc z rodzynnym karnã i pòdzëlëc sã refleksjã ò przemijanim czasu.

Chcemë ò żeczëbów, jaczé zložą Wama nòblëższë, drëszë, znajomi dotëczëc téż nasze pòzdrowienié i żëczenié, żebë jesz mòlińczi Jezësk dól Wóm kask wicy redoscë, szczescégò w przinđnym rokù. Niech doswiòdczenié trudnëch, ùbëtëch lat pòzwòli lepi dërhcac przez procëmnotë, jaczé przënòszajã kòlëjnë dnë, a wspòmniënia dównëch swiät z kòlãdowim spiëwã przë dance, pròwdzëwim gwiondzorze i pòspòlnëch rozmòwach, do chtërnëch nie bëło trzeba zdrzëlnika, niech chòc przez ten krótczi czas gòdów ùprzëjemniã Waje żecé.

Redakcëjò

Stanisław Bartelik

Dzeckò zesłòł Bóg

Zamkélë niebò sã òdemkło,
Swòje Dzeckò zesłòł Bóg,
Bë przez żecé ë cerpiënié
Wszëtczich lëdzy zbawic mògl.

Prosti kùmik kòł Betlejem
Za kòlìbkã Jemù bël,
Bò jak kòzdi biédny człowiek
Na ti zemi Jezës żil.

Swòjim starszim bël pòddóny,
Chòc Tatinka w niebie miòł,
Bò Matince Swòji miłi
Ùlżëc cãżczi dołë chcòł

Swiäti Józwa, cesla stòri
Mést chcòł warsztat Jemù dawac,
Bò jak kòzdi zemsczi tata
Miòł ò przinđnosc Jegò starã.

Jezës fachù nie erbówòł,
Le czej lata swòje miòł,
Lëdzy ùczil jak żec dobrze
Ë na krzizu żecé dól

Tak sã pisma wëpelnilë
Ë proctwa stòrë,
A to Bòzë Narodzenié
Je pòczãtkã nowi wiarë.

Wiarë w Bòsczé miłoserdzé
Ë Bòskã dobrotã,
Szczescé w niebie, w òdkùpiënié,
Ë w wiecznã miłotã.

Henryk Hewelt

Kòlãda na Gòdë

Pòla, łączë, lasë,
Gòdnik sniegã przëkril,
Wiater szëmi zwãczno,
Ju czas gòdów nastòł.

Jasnosc bije blòskã,
Na nieba wëżawach,
Znak to narodzeniò
Nòwëższëgò Pana.

Ze spikù zbùdzony
Pasturze w òkòlim
Jidã sã pòklònic
Przed Jezëskã mòlim.

Glorija, Glorija,
Pasturze spiëwajã,
Józef i Marija
Wdzãczno przëwòtërzajã.

Gòdë w zwëkach i przësłowiach

Adwent, okres przedświąteczny trwający od św. Andrzeja (30 listopad) aż do wigilii Bożego Narodzenia (24 grudzień), po kaszubsku zwany jest *agwańt*, *jagwańt*, czy też *przedgòdnik*. Jest to czas postu i wstrzemięźliwości od wszelkich uciech. Obecnie ogranicza się do nie urządzania zabaw, tańców. Przysłowie mówi, że *w jagwańce skrzëpczi sã zamklë*. Niektórzy w tym czasie odmawiają sobie słodyczy, alkoholu, papierosów lub innych używek. Istnieje też zwyczajowy zakaz niektórych prac gospodarskich. Wszystko po to, żeby jak najlepiej przygotować się do *Gòdów*.

Okres świąteczny obejmuje czas pomiędzy Bożym Narodzeniem a dniem Matki Boskiej Gromnicznej (2 luty). Od kaszubskiej nazwy *gòdë* pochodzi *gòdnik*, oznaczający grudzień. W dzień wigilijny należy poświęcić. Dopiero po zachodzie słońca i ukazaniu się gwiazdy polarnej wszyscy zasiadają do wspólnej *gòdowi* *wieczerzë*. Dawniej była ona skromna, obecnie prawie wszędzie stół jest dosyć bogato zastawiony. Oczywiście nie może być potraw mięsnych. Za to nie brakuje przynajmniej kilku specjalów rybnych. Tradycyjnie do dziś zawsze robione są kluski. Gnieniegdzie przyrządzane są z suszem owocowym (*brzadã*), gdzie indziej zalane tartym makiem, bądź specjalnym sosem.

W każdym domu stoi choinka. Je-

szcze nie tak dawno (a zapewne jeszcze w niektórych domach do dziś) śpiewało się kolędy. Ten piękny zwyczaj jest w zaniku. Wyparła go wszechobecna telewizja, bez której wielu nie wyobraża sobie już życia. Szkoda.

Inwentarz żywy (*chòwa*) winna w dzień wigilii otrzymać podwójną porcję karmy. Szczególnie tego dnia należy się jej największy szacunek, dlatego że w nocy zwierzęta potrafią mówić ludzkim językiem. Broń Boże, nie wolno ich jednak podsłuchiwać. Istnieje podanie, w którym pewien gospodarz chciał usłyszeć mówiące woły. Zakradł się więc na siano, by je podsłuchiwać. Dokładnie o północy jeden wół przemówił do drugiego tymi słowami: *Jëdz drëchù, bò za trzë dni bądzemë naji pana wiozłë na smãtòrz!* Gospodarz z przerażenia spadł z drągów i skrzył sobie kark. Za trzy dni był jego pogrzeb.

Bogate są także przysłowia związane ze świętami Bożego Narodzenia. Oto wybrane, obejmujące okres od Wigilii aż do Sylwestra.

WILËJÒ

*Jakò Wilëjò, taczì stëcznik.
Pògòda na wilëjã Narodzeniò
- do Nowégò Roku sã zmieni.
Wilëjò piãknò, Witrzònkã*

jasnò - to stodolã za casnò (mdze òbrodzòj).

Jak we Wilëjã gwiondzë swięcã - kùrë dobrze sã niesã.

Jak we Wilëjã z dakù cecze - zëma dlugò sã pòwlecze.

We Wilëjã mròz - bądze sana wòz.

Jaczi jes we Wilëjã - taczì jes cali rok.

Chto we Wilëjã reno wstaje, bez cali rok nie chòdò òspale.

Jak we Wilëjã z wszëtkã robòtã nadãzi, to tész w Nowim Roku dò sã radã.

Jak ò dwanòsti we Wilëjã Bòżëch Gód je cemno na mòrzim, a na kraju widno - dlò rëbòków dobri rok, a lëchi dlò gbùrow; a jak na mòrzim i na kraju cemno - to na òbie stronë dobrze.

Jak dzëń wilijny pògòdny - rok cali bądze ùrodny.

Czej w Gwiòzdkã nad mòrzim wicy je gwiondz, a niebò jasnieszë nad krajã - licz sã z rib òbrodzajã.

BÒŻÉ NARODZENIÉ

Bòżë Narodzenië na wòdze, Wiòlgò noc na lodze.

Pasterka na lodze, rezurekcjò pò wòdze.

Do Gód to nie glòd, do Gromic ni mòsz nic.

Zelono w Bòżë Narodzenië, pewny snieg z Zmartwëchwstanië.

Jak Gòdë jasnë, stodolë za casnë, jak cemné - stodolë jasnë.

Co sã kòmu snije w Gwiòzdkã, to sã spròwdzy.

Dnie òd Bòżëch Gód do Trzech Królów swiãt pòdòwajã pògòdã jaz do drëdzich Gód.

SWIÀTISZCZEPÓN

(drëdzi dzëń swiãt)

Swiãti Szczepón zapòwiòdò, jakò pògòda w stëcznikù przëpòdò.

Jakò pògòda w Szczepóna panëje, takò na gromicznik sã szëkùje.

Jak na Szczepóna kòl pò kòlana, na zmartwëchwstanië wëpchniesz sanie.

SWIÀTIEUGENIUSZ

Swiãti Eugeni pògòdã w czerwcu òdmieni.

Jak dò snieg Eugeni - to zëma sã przemieni.

Eugeni lód abò wòda - pòwië, czë we żniwa mdze pògòda.

SWIÀTIZYLWESTER

Na swiãti Sylwk mrozno - zapòwiòdò zëmã groznã.

W noc Sylwka łagòdno - pòrã dni pògòdno.

Dzëń Zylwestrowi pòkòze czas lëpcowi.

òpròcowòł Antonów Jank

40 lat Zrzeszenia

Powołanie Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego stało się możliwe na fali przemian po śmierci Bolesława Bieruta. Przedwojenni działacze, głównie Jan Rompski, Aleksander Arendt, Karol Krefft, ks. Franciszek Grucza, Bernard Szczepny czy Lech Bądkowski podjęli się trudu założenia organizacji, która miałyby być reprezentantem wszystkich Kaszubów.

Po wielu wysiłkach udało się tego dokonać na wielkim zebraniu 2 grudnia 1956 roku. Pierwszą siedzibą było pomieszczenie w budynku Dyrekcji Dróg Publicznych przy Parku Oliwskim, gdzie pracownikiem był Aleksander Arendt. On też został pierwszym prezesem ZK. W 1964 roku organizację przemianowano na Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.

W upływającym roku przypada czterdzieści lat od tamtych wydarzeń. Dziś organizacja zrzesza około 6 tysięcy członków w siedemdziesięciu oddziałach rozproszonych po całych Kaszubach,

a także na Kociewiu, w Borach Tucholskich, Krajnie, w Kolobrzegu, Szczecinie i Warszawie.

Prężnie działające oddziały, takie jak: gdański, gdyński, rumski, kartuski, wejherowski zorganizowały bądź organizują uroczystości rocznicowe w swoich ośrodkach.

Kulminacją obchodów przypadła 7 grudnia w gmachu Opery Bałtyckiej w Gdańsku - Wrzeszczu. Obecnych było blisko 800 osób. Wśród nich byli posłowie, wojewoda gdański, prezydenci miast, burmistrzowie, wójtowie, dyrekto-

rzy placówek kulturalnych i muzealnych, dyplomaci, rektorzy wyższych uczelni i wielu znamienitych gości.

Uroczystości prowadził wiceprezes Zarządu Głównego ZK-P Tadeusz Gleinert, jednocześnie wiceprzewodniczący Rady Miasta Gdańska. Główne przemówienie wygłosił prezes ZK-P, poseł Jan Wyrowiński. Przypomnił w nim główne cele, jakie patronowały założycielom organizacji, największe osiągnięcia i wydarzenia w życiu organizacji oraz dzisiejszą jej pozycję. Po wystąpieniu nastąpiło długotrwałe składanie gratulacji i kwiatów na ręce prezesa.

Jednym z ważniejszych punktów uroczystości było nagrodzenie współpracujących ze Zrzeszeniem instytucji oraz zasłużonych działaczy organizacji medalami 40-lecia ZK-P. Otrzymali je między innymi niektórzy żyjący założyciele organizacji:

Aleksander Arendt, Tadeusz Bolduan, Rajmund Bolduan oraz prezesi - obok A. Arendta - Stanisław Pestka, Jerzy Kiedrowski, Szczepan Lesna, Józef Borzyszkowski i Jan Wyrowiński.

Uroczystości rocznicowe uświetnił udany występ kwartetu dżezowego Jarosława Śmietany połączonego z kaszubskim zespołem folklorystycznym „Koleczkowianie”.

W kularach opery można było zakupić najnowsze wydawnictwa kaszubskie, w tym książkę Tadeusza Bolduana będącą spojrzeniem na czterdzieści lat ruchu kaszubskiego w kontekście nieustannych utarczek z władzami. Książka nosi tytuł „Nie dali się złamać”. Każdy uczestnik mógł też zaopatrzyć się w specjalny, szesnastostro- nicowy, numer naszego pisma oraz nową „Pomeranię”

Jan Antonowicz

słowa i muzyka Jerzy Stachurski

Cëszënkò kòlibiònkò

Cëszënką kòliniònką spiewòj westrzód nocë
Pón Jezës swòje rãczci dzys wëcygò do ce.

I niech wiedzą ò tim lëdze,
Ùrodzył sã w wiòldzi biédze.
I niech wiedzą ò tim lëdze,
Ùrodzył sã w biédze.

Përzinkã dój redoscë, bë sã smia òczãta.
Zaspiewòj tak słunuskò, jak na zymk ptòszãta.

Kòlibiònkò, zédzer tikò,
Ksążkã zëmë nóm òdmikò
Kòlibiònkò zédzer tikò,
Ksążkã nóm òdmikò.

Słódzëchno twòje nótë dzys gòdowé zwòniã
I z taką klëką widu pò tim swiece gòniã.

Kòlibiònkò spiewòj wszãdze
Terò ju gwës lepi bądze
Kòlibiònkò, spiewòj wszãdze
Terò lepi bądze.

Henriczk w Berlinie

Bël czas, że do DDR-u jezdżëło sã na wikaz (dowód osobisty) i w tim to czasu nôleżnicë Gminny Spòldzelni z Bòrowégò Mlëna jachelë na wiceczkã autobusã do Berlina. Wnetka lëdze sã zebrelë i jachelë. Jak wiadno sznapsu, piwa i swòjszi worzë nie zabrakło - tej téż bëło wiesòło. Razã ze wszëtczima jachòl Henrik, a jegò białka - Mariszka - òstała doma z dzòtkama. Przed òdjazdã dała chłopù lëstã z tim, co miòł, w tim wiòldzim miesce, kùpic. Brëkòwała garczy, panewczy, bòtë dłò knòpów, strëfle a nawetka papiór do wichòdka. Na dobré nòce wszëtcë do jachelë do cëlu, òbezdrzëlë Aleksanderplac i wiele piãknëch, wiòldzich krómów.

Miemiecczë piwò bëło baro dobré, temù wszëtcë, a Henrik téż, wëpilë gò wiele. Do tegò, bëłë zmachòwóny chòdzenim. Henriczk usòdł sobie na łowce i usnął. Czej sã òckł bëła sòdmò wieczór. Biegòł na Aleksanderplac, ale busu ju nie bëło - drëchòwie ò szòsti jachelë do Szczecëna na noclëg. Terò dopierë miòł kłòpòt jak dojachac nazòd dom. Chwilã pòmëslòł i rëszil na banowiszczë.

Wëszukòł kasã, wsadził głowã w òczenkò i rzekł pò kaszëbskù:

- Białkò dójże mie bilet do Bòrowégò Mlëna.
Kasjërka przëdzdrzãła mù sã i rzekła:

- Chcesz tã jachac przez Piłã czë przez Chòjnicë.
Henriczk stanął jak wrëti - òd razu bëł trzëzwi.
Jak doszedł do siebie, rzekł:

- Skądkaż tã białkò jes, że rozmiejesz pò kaszëbskù?

- Jò jem ùrodzonò i wëchòwónò w Bòrëszkach, a tumieszczóm i robiã, bò móm stąd chłopa. Chãtno mòjëmù swòjòncowi bëm pòmògła - rzekła kasjërka.
- Pòsedz tu zdebło, a jò pùdã òbòczëc, co bëm mògła dlò ce zrobic.

Za piãc minut bëła nazòd i rzekła:

- Wez swòje pińdle i gnòj za mnã, bò zarò jedze wòjskòwi ruszci transport do Poznania. Òni ciebie weznã mët.

Wigòdno, w wiesòlim towarzëstwie, bez celny kontrolë, nasz Henrik dojachòł do Poznania, a tamstãdka do Chòjnic. Przed pòmiã bëł doma, a kòle wieczora stanął na krzizòwce dróg kòl swiãtégò Jana i czekòł na autobus ze swòjima drëchama. Czej ti gò òbòczëlë bëłë czësto òd siebie.

- Skądka tã sã tu wzał?

Czej jima wszëtkò òpòwiedzòł, ti bëłë mù zòdrostny, bò òn wszëtkò przëwiòzł dodóm, a jima na granicë cëlnicë wnetka wszëtkò wzãł.

Gréta i Benedikt Rëszka

Czego „Nordzie” serdecznie życzę?

Nota od redakcji specjalnego wydania „Nordy”, 49/96, wydobywa z pamięci „Gryf”, „Zrzesz Kaszëbską”, „Kaszëbë” i „Tatczëznë”. W nocie przeczytać też można, że zadaniem „Nordy” jest „dotarcie do jak największej liczby czytelników”. Mając taki zamiar, nie można się wzorować na wymienionych niskonakładowych pismach. Samodzielne pismo kaszubskie nie dotrze do „jak największej liczby czytelników”.

Aleksander Majkowski miał tego świadomość wydając w 1905 roku „Družbë”, dwutygodniowy dodatek do „Gazety Gdańskiej”. W ten sposób korzystał z sieci kolportażu „Gazety”. „Družba” docierała więc do czytelników „Gazety”, a równocześnie zwiększała liczbę tych czytelników.

Podobnie powinna postąpić „Norda”, która jako dodatek do „Gońca Rumskiego” pomogła temu pismu w utrzymaniu nakładu,

mimo silnej w Rumi konkurencji. Gdy „Norda” stała się dodatkiem także do „Echa Ziemi Puckiej”, to szybko nakład „Echa” zwiększył się. „Norda” pomaga więc swoim macierzystym pismom, a poprzez ich sieci kolportażu realizuje swój cel, dociera do znacznej liczby czytelników, niestety, na razie tylko na północy Kaszub.

To, że „Norda” pomaga swoim macierzystym pismom, na pewno dotrze do świadomości także redaktorów tygodników ukazujących się w Wejherowie, Kartuzach, Kościerzynie, Bytowie i Lęborku. Gdy one przyjmą „Nordë”, z mурowaną korzyścią dla siebie, wówczas „Norda” spełni swoje poslanictwo.

Taki, moim zdaniem, powinien być kierunek działania: przez sieci kolportażu innych pism docierać na całe Kaszuby czego „Nordzie” serdecznie życzę.

Janusz Kowalski

Park Narodowy „Bory Tucholskie”

Bory Tucholskie ciągną się szerokim pasem nad Brdã i Wdã prawie od Koronowa i Świecia aż po Gochy. Na ich terenie są Parki Krajobrazowe: Wdecki (utworzony w 1993 r.), Tucholski (1985 r.) i Zaborski (1990 r.) oraz obszar chronionego krajobrazu obejmujący Gochy (1981 r.). Obecnie wydzielono z Zaborskiego PK 4789 ha lasów i jezior od Bachorza, Strużki, Owinka nad Jeziorem Charzykowskim (Łukomie) i Karsińskim do Jeziora Łackiego i Dybrzk oraz do kolei Powalki - Męcikał, co składa się na nowy Park Narodowy „Bory Tucholskie”.

Jest tu 18 jezior o powierzchni od 1,1 do 280,7 ha i 3 śródlądne „oczka” wodne. Teren PN „Bory Tucholskie” jest w 90 procentach zalesiony; reszta to jeziora i małe polany.

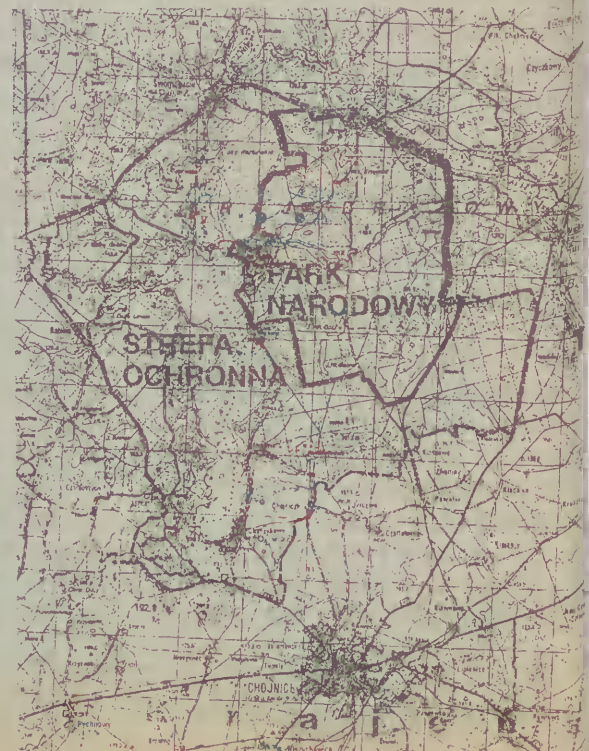
Występują tu liczne porosty, w tym jeden dotychczas uznany za wymarły w Polsce (Usnea hirtella), 27 gatunków roślin reliktowych, 16 rzadkich, chronionych. Jest tu 108 gatunków ptaków, w

tych puchacz, bielik, żuraw i zimorodek, 44 gatunki ssaków, w tym wydra i bóbr, 27 gatunków ryb, 16 - płazów i 6 - gadów.

Prawie dookoła PN „Bory Tucholskie” wyznaczono jego strefę ochronną, aby nie powstały obok Parku jakieś szkodliwe inwestycje.

Cieszy powstanie PN „Bory Tucholskie”. Przez to objęty zostanie ścisłą ochroną bardzo wartościowy fragment południowych Kaszub.

Kow.

Norda - Pismo Kaszëbszczi Zemi

Dodòwk do Gońca Rumskiego, Echa Ziemi Puckiej
Adresa redakcëji: Rumia, ul. Morska 15, tel. 712-447, w godz. 9⁰⁰ - 17⁰⁰
Redagùje karno: Eugeniusz Pryczkowski, Kazimierz Kiawiter, jak téż Witòłd Bobrowski, Bogusław Breza, Ryszard Hinc, Bernard Hinz, Artur Jabłònski
Wëdòwca: Wydawnictwo „Rumina”, drëk - „Rumina”
Konto: Bank PKO O/Rumia 19712-3001-136, Cena jednego egzemplarza - 0,20 zł